

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง : ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท
ผู้เขียน : นางกัญญภักดิ์ แมกกี และคณะ
ผู้วิจารณ์ : นายไพฑูรย์ อุทัยคาม

1. บทนำ

บทความเรื่อง ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท (SEXUAL DIVERSITY AND REALIZATION IN THERAVĀDA BUDDHIST PHILOSOPHICAL PERSPECTIVE) เป็นบทความวิจัยดุสิตวิทยานิพนธ์ หลักสูตรศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาศาสตร์และปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2563 (Doctor Degree of Philosophy Program in Buddhism and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, 2020) ผู้วิจัยคือนางกัญญภักดิ์ แมกกี สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีนิเทศศาสตร สาขาการโฆษณา จากมหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น และระดับปริญญาโท สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทความนี้ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563) [เลขมาตรฐานสากล ISSN: 2651-1630 (Print) ISSN: 2672-9040 (Online) TCI ฐาน 1] มีจำนวน 17 หน้า โครงสร้างประกอบด้วยบทคัดย่อไทย-อังกฤษ บทนำ วัตถุประสงค์การวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย การอภิปรายผล จบลงด้วยบทสรุป/ข้อเสนอแนะและเอกสารอ้างอิง ตามโครงสร้างทั่วไปของบทความวิจัย

ในส่วนบทนำ ผู้วิจัยได้วางกรอบความคิดความหลากหลายทางเพศไว้ครอบคลุม 3 ประเด็นคือ เพศสรีระ (sex) เพศสภาพ (gender) และเพศวิถี (sexuality) โดยชี้ให้เห็นประเด็นข้อโต้แย้งและแนวคิดเรื่องเพศ โดยพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์เป็นกรอบอธิบายตามบรรทัดฐานคู่ขนานกับทฤษฎีไครยี่ซึ่งมองว่า กระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ เป็นการผลิตซ้ำกระบวนทัศน์เดิม และต้องการให้เกิดการอธิบายใหม่โดยผูกโยงเข้ากับความหลากหลายทางเพศ

¹ Kanyapak Magee, ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท, Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 5 (5), 200-216, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/24128> [9 มีนาคม 2565].

ในบริบทของสังคมไทย กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางเพศ โดยมุ่งประเด็นหลัก 2 ประการคือ 1) การเรียกร้องสิทธิความเสมอภาคทางเพศและการยอมรับของสังคม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 27 โดยความว่า บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพ และการได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกันทั้งชายและหญิง การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล จะกระทำมิได้ และ 2) พุทธปรัชญา ในฐานะที่อธิบายมนุษย์และภาวะความเป็นมนุษย์ ซึ่งสามารถปฏิบัติจนถึงความหลุดพ้นจากภาวะความเป็นตัวตน โดยกล่าวว่า “พุทธปรัชญานั้น มีเนื้อหาที่อธิบายครอบคลุมทั้งเพศสรีระ เพศสภาพและเพศวิถี ...”² ตามตัวอย่างบุคคลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งผู้วิจัยได้ยกเป็นตัวอย่าง ท่านเหล่านั้น [ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา] สามารถบรรลุธรรม นำไปสู่การก้าวข้ามประเด็นเรื่องเพศได้

จากประเด็นข้อโต้แย้งความหลากหลายทางเพศโดยยึดบรรทัดฐานทางวิทยาศาสตร์ การรื้อถอนทฤษฎีเพศคู่ตรงข้ามไปสู่การอธิบายโดยมองความหลากหลายเป็นเกณฑ์ การกล่าวถึงบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญเพื่อสิทธิ เสรีภาพและความเท่าเทียมกัน และการใช้แนวคิดความหลากหลายทางเพศโดยอาศัยความหลุดพ้นจากภาวะความเป็นหญิง-ชายในเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทมาอธิบายในกรอบของสังคมไทย ผู้วิจัยได้สรุปเหตุจูงใจในการทำวิจัย โดยกล่าวถึงประเด็นที่ยังเป็นปัญหาในคณะสงฆ์ไทยกล่าวคือ การไม่อนุญาตให้เพศหญิงเข้าถึงสมณเพศ โดยมองว่า ประเด็นดังกล่าวทำให้ พุทธปรัชญาเถรวาท ไม่สามารถก้าวข้ามเรื่องเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถีได้ ดังนั้น จึงมีคำถามว่า เพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถี นั้น เป็นอุปสรรคหรือเงื่อนไขต่อการบรรลุธรรมหรือไม่ และพุทธปรัชญาเถรวาท มีกระบวนการที่สัมพันธ์กับความหลากหลายทางเพศเป็นอย่างไร

ส่วนที่ 2 ผู้วิจัยได้วางกรอบวัตถุประสงค์การวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัยโดยยึดโยง และสอดคล้องกับคำถามหลักในการวิจัย 2 ประการ โดยการศึกษา ค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิกล่าวคือพระไตรปิฎก และทุติยภูมิ ซึ่งนอกเหนือจากคัมภีร์ชั้นรอง ยังรวมถึงตำราบทความที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศและการบรรลุธรรม

ส่วนที่ 3 อันเป็นส่วนสุดท้ายของบทความ ประกอบด้วยผลการวิจัย การอภิปรายผล และสรุป/ข้อเสนอแนะ จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการที่สัมพันธ์เรื่องเพศ ได้ข้อสรุปว่า

กระบวนการที่สัมพันธ์เรื่องเพศในยุคโบราณถึงยุคกลาง ในยุคเริ่มแรกนั้น สถานภาพทางเพศของผู้หญิงได้รับการยกย่องในฐานะ “แม่ของเด็ก” กลายมาเป็น “แม่ของเฒ่า” และเป็น “แม่ของมวลง

---

² ภัฏญภัค แมกกี, “ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563): 203.

มนุษย์ชาติ” และความเชื่อดั้งเดิมนั้นเทพเจ้าเป็นผู้หญิง เช่น เทพเจ้าช็อนุต ซึ่งมาจากเทพเจ้าเนเซบต์ อันเป็นเทพเจ้าทางตอนเหนือของอียิปต์³

ส่วนเพศวินนั้น พบว่า พฤติกรรมแบบรักเพศเดียวกันมีมานานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ปรากฏหลักฐานในภาพวาดตามผนังถ้ำของมนุษย์ยุคหิน ในสมัยกรีก การมีภาวะรักเพศเดียวกันที่เรียกว่า “paiderastia”⁴ หรือความสัมพันธ์ที่มาพร้อมกับบทบาทหน้าที่ของผู้ชาย ซึ่งผู้ชายที่มีวัยวุฒิสูงกว่าสามารถมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงหรือผู้ชายวัยเยาว์ได้ หากยังคงแสดงบทบาทหน้าที่ของผู้ชาย ได้แก่ เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นนักรบและเป็นฝ่ายกระทำขณะมีเพศสัมพันธ์

ในทางศาสนา เป็นที่ชัดเจนว่า สำหรับศาสนาคริสต์ การที่บุคคลมีรสนิยมทางเพศแบบรักเพศนั้นเป็นเรื่องเลื่อมเสีย เป็นการไม่ให้ความศรัทธาในพระเจ้า และต้องถูกลงโทษด้วยการเผาทั้งเป็น พฤติกรรมดังกล่าวถือเป็นบาป และผิดหลักคำสอนของศาสนาซึ่งยอมรับการมีเพศสัมพันธ์โดยเพศคู่ตรงข้ามเท่านั้น

ส่วนในฝั่งตะวันออก ผู้วิจัยได้กล่าวถึง คัมภีร์พระเวท โดยมีพระพรหมผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่ง รวมถึงกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า วรรณะ โดยมองว่า ระบบวรรณะนั้น มีอิทธิพลต่อการกำหนดสถานภาพทางเพศ เช่น การห้ามแต่งงานข้ามวรรณะ การห้ามสตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สตรีไม่มีสิทธิในมรดกหรือมีสมบัติเป็นของตนเอง เพศสถานะของผู้หญิงจึงเป็นเพศชั้นสองในสังคมอินเดีย

ประเด็นสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ คือการศึกษาว่า เพศสรีระ เพศสภาพ เพศวิถี เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมหรือไม่ และกระบวนการของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร ในบทสรุปส่งท้ายผู้วิจัยกล่าวว่า “หลักอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อบรรลุนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความ เป็นเพศสรีระ เพศสภาพและเพศวิถี ... ดังนั้น คฤหัสถ์เพศและสมณเพศล้วนมีศักยภาพทางปัญญาเสมอกัน” และว่า “พระพุทธเจ้าได้ค้นพบว่า มนุษย์นั้น ไม่ได้ถูกกำเนิดขึ้นโดยพรหมหรือเทพใด ๆ การกระทำหรือกรรมต่างหากที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน...” นำไปสู่ข้อสรุปว่า “การอนุญาตให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณี เป็นการก้าวข้ามเรื่องเพศสภาพ”⁵ มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้เลิศประเสริฐสูงสุด โดยวิธีการหรือกระบวนการการศึกษาที่ครบไตรสิกขา

2. ประเด็นวิจารณ์

บทความวิจัยนี้ เป็นผลงานวิจัยระดับปริญญาเอก ดุษฎีนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์มีจำนวน 279 หน้า อาจมีบริบทอื่น ๆ ที่ไม่สามารถนำมาเขียนในพื้นที่จำนวนจำกัด อย่างไรก็ตาม การวิจารณ์ครั้งนี้

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 204.

⁴ อ้างแล้ว.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214.

กำหนดขอบเขตเนื้อหาเฉพาะบทความที่ผ่านการตีพิมพ์ในวารสารฯ จำนวน 17 หน้านี้นั้น ซึ่งผู้
วิจารณ์เชื่อว่า บทความวิจัยนี้ได้ผ่านการกลั่นกรองและได้นำผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์อันเป็น
สาระสำคัญทั้ง 3 ข้อมาตีพิมพ์และเผยแพร่ไว้อย่างครบถ้วน

1) พุทธศาสนา หรือพุทธปรัชญา

คำว่า ทศนะ ในชื่อเรื่อง “...ในทศนะพุทธปรัชญาเถรวาท” นั้น พจนานุกรม
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายว่า ทศนะ [ทตฺตนะ- , ทตฺ , ทตฺตนะ-] น. ความเห็น, การ
เห็น, เครื่องรู้เห็น, สิ่งที่เห็น, การแสดง, ทรรศนะ ก็ใช้.⁶ เมื่อนำคำว่าทศนะ ซึ่งในบทความนี้ควร
แปลว่า ความเห็น/แนวคิด⁷ ตามด้วยบุพบท ของ หรือทาง/ตาม ... คำที่ควรนำมาเชื่อมเพื่อแสดงความ
เป็นเจ้าของ ผู้กระทำหรือผู้แสดงความคิด หรือความเห็นนั้น ควรจะใช้คำว่า พุทธศาสนา มากกว่าใช้
คำว่า พุทธปรัชญาเถรวาท

เหตุผลสนับสนุนประการแรก ในทางความหมายของศัพท์ คำว่าพุทธศาสนา กับพุทธ
ปรัชญา มีนัยต่างกัน “พระพุทธานุศาสนากับพุทธปรัชญามีบ่อเกิดเดียวกัน นั่นคือคำประศาสน์ของ
พระพุทธเจ้า ซึ่งรวมอยู่ในพระไตรปิฎก เราจึงถือว่าพระไตรปิฎกคือหลักแห่งพุทธศาสนา ส่วนพุทธ
ปรัชญาได้แก่บรรดาคำอธิบายความในพระไตรปิฎกตามแนวผล”⁸ โดยคำจำกัดความดังนี้ ทำให้
มองเห็นภาพว่า พระพุทธศาสนา คือสาสนะ หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเมื่อกล่าวถึง ใน
ทศนะของพระพุทธศาสนา เราควรจะหมายถึง พระพุทธศาสนา กล่าวถึงเรื่องความหลากหลายทาง
เพศไว้อย่างไรบ้างในพระไตรปิฎก ทั้งนี้เราอาจจะหมายรวมถึงในแง่บุคคล ได้แก่องค์ศาสดา และพุทธ
บริษัท และในแง่ของคำสั่งสอนทั่วไปที่เป็นหลักธรรมและหลักแห่งความประพฤติโดยอาศัยความเชื่อเป็น
พื้นฐาน เพื่อหาข้อสรุปว่า ในทศนะของพระพุทธศาสนาอธิบายความหลากหลายทางเพศไว้อย่างไร

ส่วนพุทธปรัชญา (เถรวาท) นั้น เราไม่อาจกล่าวถึง คำประศาสน์ในพระไตรปิฎกเป็น
ปรัชญา เช่นเดียวกับที่ไม่สามารถกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนา (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า) ล้วนเป็น
ปรัชญา เนื่องจากปรัชญามีใช้หลักความเชื่อลักษณะเดียวกันกับศาสนา แต่เป็นกระบวนการศึกษาหา
ความรู้ย่อมมีเหตุผล เพื่อตอบคำถามบางคำถามที่อยู่เหนือจากการพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติ ดังนั้น

⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, การค้นหาคำศัพท์ทั่วไป: ทศนะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://dictionary.orst.go.th/> [17 มีนาคม 2565].

⁷ กัญญภัค แมกกี, “ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563): 200.

⁸ อติศักดิ์ ทองบุญ, คู่มืออภิปรัชญา, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2533, อ้างใน โสภณ พฤษพานิช, “พุทธปรัชญาเถรวาทในพระอภัยมณี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2539), หน้า 20.

พุทธปรัชญาเถรวาท จึงควรเป็นคำประศาสน์เพียงบางส่วนที่ว่าด้วยเรื่องของความจริงสูงสุด ความรู้ และความดี การแสดงทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถีจึงเป็นการใช้ศัพท์ปรัชญาไม่ตรงกับขอบข่ายหรือขอบเขตการศึกษา วิธีการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม โดยอาศัยคำสอนแบบศาสนาและเชิงปรัชญาดังกล่าวนี้ สุรพศ ทวีศักดิ์ ได้แสดงทัศนะไว้โดยยกงานของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นตัวอย่าง โดยกล่าวว่า

ในหนังสือคู่มือมนุษย์ของท่านพุทธทาสภิกขุวิเคราะห์ให้เห็นว่า เราสามารถมองพุทธศาสนาได้หลาย “เหลี่ยม” หรือหลายแง่มุม เช่นพุทธศาสนาในแง่ที่เป็นปรัชญา (philosophy) คือคำสอนพุทธศาสนาเกี่ยวกับสิ่งที่ทดลองยังไม่ได้ ยังต้องอาศัยการคำนึงคำนวณไปตามหลักแห่งการใช้เหตุผล แต่ถ้าเห็นแจ้งประจักษ์ด้วยตา หรือด้วยการพิสูจน์ทดลองทางวัตถุ หรือแม้เห็นชัดด้วย “ตาใน” คือญาณจักขุ (ไม่ใช่ “ตาทิพย์” แต่หมายถึง การเกิดปัญญาเห็นประจักษ์ตามเป็นจริง-ผู้เขียน/สุรพศ ทวีศักดิ์) ก็ตามก็เรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์ (science) ได้⁹ และได้สรุปตอนท้ายว่า

...แต่ท่านผู้เขียนกลับสรุปในสาระสำคัญว่า “สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนนั้นเป็นสังขธรรมและมีเหตุผลสมบูรณ์ในตัวเองแล้ว เป็นเรื่องที่เราต้องนำมาปฏิบัติให้ได้ ถ้าต้องการบรรลุผลดีตามที่คำสอนนั้นเสนอไว้” ซึ่งเป็นข้อสรุปแบบการชี้แนวทางศาสนามากกว่าจะเป็นปรัชญา นี่คือปัญหาในวงการพุทธศาสนาไทย เป็นปัญหาว่าเรากำลังเสนอคำสอนพุทธในฐานะเป็น “ศาสนา” หรือเป็น “ปรัชญา” กันแน่ ซึ่งสุดท้ายก็มักนำไปสู่คำตอบที่ว่าคำสอนพุทธเป็นสังขธรรมที่ถูกต้องและดีที่สุดในแง่ที่ความลับสนและงงๆ ไว้สำหรับผู้ที่พิจารณาความสมเหตุสมผลในวิธีการนำเสนอ¹⁰

ประการต่อมาคือ บทความนี้ ไม่ได้หยิบยกแนวคิดทางพุทธปรัชญา หรือมีเนื้อหาที่นับว่าเป็นพุทธปรัชญามาอธิบายให้เห็นถึงกระบวนการคิดหาเหตุผลตามแบบปรัชญา ข้อความที่ยกมากล่าวในบทความล้วนแต่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถีตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะประเด็นเพศสภาพและเพศวิถี แม้จะเชื่อมโยงไปสู่การบรรลุธรรม แต่สิ่งที่พบในงานมีเพียงไตรสิกขา อริยสัจ 4 อริยมรรคมีองค์ 8 และสังโยชน์ 10 ซึ่งเป็นหลักธรรม และวิธีการสำหรับฝึกตนและคุณสมบัติของผู้บรรลุธรรมแต่ละขั้น ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับเพศสภาพและเพศวิถีก็เป็นสิ่งเดียวกัน หรือได้คำตอบเดียวกับคำถามเรื่องเพศสรีระ โดยใช้คีย์เวิร์ด 2 คำคือความเสมอภาคในการบรรลุธรรมและการก้าวข้ามเรื่องเพศของเพศสรีระ เพศสภาพและเพศวิถี

⁹ สุรพศ ทวีศักดิ์, ปัญหาพุทธแบบศาสนาและพุทธแบบปรัชญา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2017/07/72499> [17 มีนาคม 2565].

¹⁰ สุรพศ ทวีศักดิ์, ปัญหาพุทธแบบศาสนาและพุทธแบบปรัชญา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2017/07/72499> [17 มีนาคม 2565].

ข้อความที่อ้างอิงพุทธปรัชญาเถรวาท เช่น

พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีเนื้อหาที่อธิบายครอบคลุมทั้งเพศสรีระ เพศสภาพ และ เพศวิถี ดังปรากฏหลักฐานว่ามีเพศสภาพ ทั้งสมณเพศฝ่ายภิกษุ อาทิ พระสารีบุตรและภิกษุณี (วิ.มหา. 4/64-76/56-62) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) และฝ่ายภิกษุณี อาทิ พระมหาปชาบดี โคตรมีเถรี (วิ.จุ. 7/513-521/206-212) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) ส่วนคฤหัสถ์เพศ ฝ่าย อุบาสก อาทิ ยสกุณฑลบุตร (วิ.ม. 4/25-31/24-31) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) ฝ่ายอุบาสิกา อาทิ พระเขมาเถรี (ขุ.เถรี. 26/453/402., ขุ.เถรี.อ. 54/453) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) ที่ บรรลุธรรมขั้นอรหัตผล สามารถก้าวข้ามในประเด็นทั้งเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถีได้¹¹

... (เพศสรีระ) พุทธปรัชญาพิจารณาบุคคลโดยไม่จำกัดเพศ ชั้นวรรณะ และเห็นว่า ทุกคนเสมอกัน เท่าเทียมกันโดยธรรมชาติ เพราะทุกคนต้องอยู่ภายใต้หลักไตรลักษณ์และกฎ แห่งกรรมด้วยกันทั้งสิ้น (หน้า 208)

คำว่า พุทธปรัชญาเถรวาท/พุทธปรัชญาในประโยคที่ยกมา เป็นคำสอนที่ปรากฏชัดโดยไม่ จำเป็นต้องพิจารณาด้วยเหตุผล การเปลี่ยนสถานภาพจากฆราวาสชาย-หญิง ไปสู่สมณเพศ ที่ งานวิจัยนี้นำมาเป็นเงื่อนไขที่เรียกว่าเพศสภาพ เป็นเพียงพิธีกรรมหนึ่งทางศาสนาเพื่อการรับเข้าหมู่ คณะ หรือสังฆะ ซึ่งถือปฏิบัติมาเป็นจารีตทางศาสนาแต่เดิม ไม่อาจกล่าวได้ว่าการกระทำดังกล่าว มาจากเหตุผลเพื่อการก้าวข้ามเพศสรีระ เพศสภาพ หรือเพศวิถี หรือกล่าวได้ว่า พิธีกรรมดังกล่าวทำให้บุคคลบรรลุธรรมได้ การบรรลุพระอรหัตต์ของพุทธบริษัททั้ง 4 ที่ยกมานี้ ก็ไม่ได้มีเหตุผลหรือเป็น ผลจากการได้ปรับเปลี่ยนเพศสภาพแต่อย่างใด ตัวอย่างต่อมา การที่ทุกคนเกิดมาต้องแก่ เจ็บ และ ตายไปตามธรรมชาติก็เป็นสิ่งที่จริงโดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ ข้อความที่ยกมานี้ เป็นเพียงคำสอน พื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ปราศจากการใช้เหตุผลเพื่อหาข้อสรุปในเชิงปรัชญา ผู้วิจารณ์จึงเห็นต่าง ในการใช้คำว่า พุทธปรัชญาเถรวาทในบทความวิจัยนี้

2) ข้อค้นพบใหม่จากการวิจัย

บทความวิจัยนี้ ไม่ได้ให้ข้อค้นพบใหม่ สิ่งที่ได้จากการวิจัย ไม่ทำให้เกิดความรู้ใหม่ นอกเหนือจากที่ปรากฏในคัมภีร์ที่ยกมาอ้างอิง ประเด็นที่น่าจะชวนให้ติดตามมีเพียงประเด็นเดียวคือ เพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถี เป็นอุปสรรคหรือเงื่อนไขต่อการบรรลุธรรมตามทัศนะพุทธปรัชญา อย่างไร

---

¹¹ ภัฏญภัค แมกกี, “ความหลายหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563): 203.

สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจารณ์เห็นว่า บทความวิจัยนี้อาจจะตั้งสมมติฐานการวิจัย หรือคำถามวิจัยไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการหาคำตอบ เมื่อผู้วิจัยกล่าวถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวเพศสรีระแล้วสรุปในเบื้องต้นว่า พุทธปรัชญามองความเป็นเพศชายและหญิงเสมอกัน โดยกฎไตรลักษณ์ แต่เมื่อนำเข้าสู่ปัญหาหลักมองเฉพาะในบริบทสังคมไทย และยกประเด็นการห้ามเพศหญิงบวชหรือเข้าถึงสมณเพศ และเรียกสิ่งนี้ว่าเป็นการเปลี่ยนบทบาททางสังคม (เพศสภาพ) แล้วนำประเด็นนี้ไปเป็นเงื่อนไขการบรรลุลุทธิธรรม สิ่งที่ขาดหายไปและควรจะเป็นประเด็นคำถามหลักคือเพศวิถีซึ่งไม่ปรากฏชัดในแง่พฤติกรรมและชวนให้แสวงหาคำตอบมากกว่า 2 เงื่อนไขแรกโดยเฉพาะเงื่อนไขของเพศสภาพที่คณะสงฆ์ไทยไม่อนุญาตให้ผู้หญิงบวช หรือเข้าถึงสมณเพศ ซึ่งหากจะกล่าวว่า การที่คณะสงฆ์ไทย (บริบทสังคมไทยปัจจุบัน) ไม่อนุญาตให้เพศหญิงเข้าถึงสมณเพศ (เพศสภาพ-ภิกษุณี) นั้น เป็นการขัดขวางการบรรลุลุทธิธรรมหรือไม่ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเพศสภาพว่าเป็นอุปสรรคหรือเงื่อนไขต่อการบรรลุลุทธิธรรมอย่างไร อันที่จริง คำตอบนี้มีอยู่ชัดเจนแล้วใน มหาปชาบดีโคตมีวัตถุ¹² การยกปัญหาการไม่อนุญาตให้เพศหญิงเข้าถึงสมณเพศในบริบทสังคมไทย ผูกโยงกับความหลากหลายทางเพศ และการบรรลุลุทธิธรรม จึงเป็นการแสวงหาข้อสรุปบนเงื่อนไขที่ไม่สมเหตุ สมผล

การบรรลุลุทธิธรรมไม่ได้มีเงื่อนไขอยู่บนเพศสรีระ เพศสภาพ หรือเพศวิถี พระพุทธศาสนากล่าวถึงเพศตามนิมิต 3 ประเภท 1) ปุริสนิมิต 2) อิตถินิมิต และ 3) อุกาโตพยัญชนก¹³ คือประเภทที่ปรากฏทั้งปุริสและอิตถินิมิต การอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้เข้าถึงเพศสมณโดยพิธีกรรม นั้นด้วยเหตุผลทางสรีระที่ไม่ปรากฏชัดเจนว่าเป็นหญิง หรือชาย ข้อยืนยันประการหนึ่งคือการจำแนกประเภทบัณฑิตที่ห้ามบวชด้วยเหตุผลที่ไม่สามารถประกาศตนว่า เป็นหญิงหรือเป็นชายเท่านั้น ประการที่สอง การเข้าถึงสมณเพศไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ไม่ได้เป็นสิ่งยืนยันได้ว่าเมื่อได้รับเพศสภาพนี้แล้วจะมีผลกับการบรรลุ หรือไม่บรรลุลุทธิธรรมแต่ประการใด ซึ่งประเด็นนี้ ผู้วิจัยเองก็ได้ยกตัวอย่างพุทธบริษัททั้ง 4 ที่สามารถบรรลุลุทธิธรรมได้ไว้ชัดเจนตั้งแต่ส่วนบทนำ

ข้อสรุปที่เห็นได้ชัดว่า มีความไม่สมเหตุ สมผลอีกประการหนึ่ง เมื่อกล่าวถึงประเด็น เพศวิถี (Sexuality) กับการบรรลุลุทธิธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท เมื่อผู้เขียนเริ่มบทความด้วยการวิเคราะห์เพศสรีระกับการบรรลุลุทธิธรรมโดยระบุว่าชายและหญิงมีความเสมอภาค และมีศักยภาพในการบรรลุเท่าเทียมกัน โดยอ้างประเด็นการอนุญาตการอุปสมบทเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นเหตุ แต่เมื่อถึงประเด็นเพศวิถี ผู้เขียนกล่าวเพศวิถีโดยผูกโยงกับเพศสภาพ โดยมองว่าการบวชหรือการอุปสมบทเป็นกระบวนการเปลี่ยนเพศสภาพจากคฤหัสถ์มาเป็นสมณเพศ และผู้อยู่ในสมณเพศ จะต้องตัดขาดจากโลกวิสัย หนึ่งในนั้นคือ การมีเพศสัมพันธ์ **หรือการมีเพศวิถี** และ

¹² ฎรายละเอียดใน มหาปชาบดีโคตมีวัตถุ, วิ.จุล. (ไทย) 7/402-403/316.

¹³ ฎรายละเอียดใน อุกาโตพยัญชนก, วิ. มหา. (ไทย) 4/116-117/180.

กล่าวถึงทัศนะของพุทธปรัชญาต่อการห้ามบวชบัณฑิต (กะเทย) ซึ่งเมื่อมองประเด็นบัณฑิตก็เป็นเพศวิถิ หรือการมีเพศวิถิที่ต้องห้ามบวช นั้นหมายถึงเพศวิถิ เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมใช้หรือไม่ และในการจำแนกบัณฑิต มีความข้อความตอนหนึ่งว่า ผู้วิจัยพบว่า “บัณฑิตก็ถูกห้ามอุปสมบทได้แก่อาลิตบัณฑิตและปักขบัณฑิต (เฉพาะปักข์ข้างแรม) โอบกกมียบัณฑิตและนปุงสกบัณฑิต ในบทบัญญัติทางพระวินัยพบว่า ห้ามภิกษุเข้าไปมีความสัมพันธ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม” (หน้า 210) ซึ่งข้อความนี้ ก็ไม่ตรงกับข้อความในปัญหาวัตถุ อรรถกถาตติยสมันตปาสาทิกา มหาวรรค ภาคที่ 1¹⁴ การวิเคราะห์เพศวิถิต่อการบรรลุธรรม โดยสรุปเพียงว่า “เพศวิถิจึงเป็นเพียงเงื่อนไข ข้อพึงละเว้น ข้อห้าม ข้อพึงระวังสำหรับคฤหัสถ์และสมณเพศผู้ถือศีลพรหมจรรย์ที่จะบรรลุในขั้นสูงสุด” จึงไม่มีความชัดเจนเพราะไม่มีเหตุผล หรือเกณฑ์ใดยืนยันได้ว่า เพศวิถิเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมหรือไม่ เหตุใดผู้มีเพศวิถิ จึงไม่สามารถเข้าถึงเพศสภาพแบบสมณเพศได้เงื่อนไขนี้ เป็นเพราะเพศสรีระ หรือเพศวิถิ ในเมื่อพุทธปรัชญาเถรวาทมองมนุษย์แบบเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยศักยภาพในการบรรลุธรรม

การอนุมานว่า “พุทธปรัชญาเถรวาทได้ก้าวข้ามกระบวนทัศน์ความหลากหลายทางเพศ นับแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้หลักอริยสัจ 4 การก้าวข้ามความหลากหลายทางเพศนั้น นำไปสู่ความจริงในระดับปรมาตถสัจจะ” (บทคัดย่อ หน้า 200) และกล่าวสรุปในบทสุดท้ายของบทความว่า “จากการศึกษาพบว่า หลักอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมอันนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความเป็นเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถิ” (หน้า 214) “แนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นแนวคิดและมีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากความเป็นเพศนี้ได้ ... การจะเปลี่ยนแปลงหรือฟื้นฟูให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมจึงเท่ากับทำลายความจริงนี้ด้วยเช่นกัน” (หน้า 215) ผู้วิจารณ์เห็นว่า ผู้วิจัย ไม่ได้บรรลุผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ เป็นเพียงการอนุมานจากอัตโนมัติ โดยอาศัยกรอบของเพศสรีระมาพยายามอธิบายเพศวิถิ และเพศสภาพ โดยปราศจากเงื่อนไขสำคัญของเพศสภาพ นั่นคือบทบาททางสังคม และเพศวิถิ ซึ่งมิใช่เป็นเพียงสรีระ แต่เป็นพฤติกรรมทางเพศที่ถูกมองว่าผิดแผก แตกต่างไปจากพฤติกรรมของคู่ต่างเพศ รวมถึงการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร รูปแบบและกระบวนการวิจัยอาจจะไม่เพียงพอสำหรับประเด็นความหลากหลายทางเพศ จึงทำได้เพียงการอ้างอิงคำภีร์เป็นหลักมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งสุดท้ายแล้วจึงเป็นเพียงการศึกษาในมุมมองทางศาสนา มิใช่แนวคิดทางปรัชญาที่แท้จริง

3) การอ้างอิงและข้อบกพร่องในการพิมพ์

¹⁴ ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) 4/125/309-310.

บทความวิจัยนี้ ใช้การอ้างอิงแบบนามปี ผู้วิจัยแสดงการอ้างอิงไว้ในส่วนบทนำเมื่อกล่าวถึงเทศสภาพทั้ง 4 กลุ่ม และข้ามไปแสดงอีกครั้งในส่วนของการอภิปรายผล โดยละเว้นการอ้างอิงในส่วนการศึกษาภาคทฤษฎี เริ่มตั้งแต่การกล่าวถึงกระบวนการทัศน์เรื่องความหลากหลายทางเพศ คำสำคัญเช่น “คัมภีร์พระเวท” “โซโดม” (หน้า 205) การกล่าวถึงเพศสรีระ เทศสภาพ และเพศวิถีกับการบรรลุธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ตัวอย่างศัพท์เฉพาะ และการอธิบายความ เช่น “คำว่า “บรรลุ” หมายถึง “ถึง” ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง สัจธรรมความจริง รวมความแล้วหมายถึง การเข้าถึงสัจธรรม (ความจริง) เป็นการเห็นด้วยการรู้จริง” (หน้า 207) แม้ในการกล่าวถึงคัมภีร์ อภิธรรมว่าด้วยการแบ่งรูปเป็น 28 (หน้า 208) การยกข้อความในพระไตรปิฎก ความว่า “ภิกษุเสพเมถุนธรรมกับหญิง 3 จำพวก ...” (หน้า 209) การกล่าวถึงผู้บรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก เช่น นางชูชุตตรา จิตตคหบดี ยสกุลบุตร และสันตติมหาอำมาตย์ เหล่านี้ กลับไม่ได้แสดงแหล่งข้อมูลที่นำมาอ้างอิงเพื่อให้ผู้ใดศึกษาได้สืบค้นแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

ส่วนข้อบกพร่องในการพิมพ์ ผู้วิจารณ์พบว่า ข้อความหลายแหล่งมีความไม่ชัดเจนในการอธิบายความ การตีความ และการพิมพ์บกพร่อง บางแห่งไม่ถึงกับทำให้ความเสีย แต่เป็นศัพท์เฉพาะที่ไม่ควรให้เกิดข้อผิดพลาด

ตัวอย่างข้อความที่ไม่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจน เช่น ประโยคว่า

“การรู้เห็นแจ่มแจ้งนั้นเป็นการเห็นด้วยปัญญา หมายถึง ราชบัณฑิตยสถาน การรู้เห็นอริยสังข์ ได้แก่ ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติถึงความดับทุกข์ การเข้าใจอริยสังข์ ชื่อว่าเป็นของจริงของพระอริยะ คือการบรรลุธรรมนั่นเอง บุคคลผู้เกิดความเข้าใจอย่างนี้ก็คือ บุคคลบรรลุธรรมซึ่งเรียกว่าอริยะ แปลว่าผู้ห่างไกลจากกิเลส เข้าสู่กระแสแห่งความดับโดยสิ้นเชิงด้วยโลกุตตรมรรค คือ พระนิพพาน” (หน้า 207)

“พระอริยบุคคลระดับพระอรหันต์นี้ นอกจากจะประหารกิเลสได้โดยสิ้น และละสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้อย่างเด็ดขาดแล้ว” (หน้า 208) “จากความหมายของเพศวิถี ที่หมายถึง ความพึงพอใจทางเพศ ความรู้สึกทางอารมณ์ทางเพศ เป็นรสนิยมทางเพศทั้งต่อเพศตรงข้ามและเพศเดียวกัน จากความหมายดังกล่าวจึงตรงกับคำว่า “เมถุนธรรม” (หน้า 209) “การบำเพ็ญไตรสิกขา คือ สมาธิ ปัญญา” (หน้า 207, 211)

ข้อความที่ยกมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของบทความที่ผู้วิจารณ์เห็นว่า ไม่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจน อาจทำให้ผู้อ่านสับสนได้

ส่วนข้อผิดพลาดในการพิมพ์ ตัวอย่างเช่น ...ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท พร้อมทั้งและข้อเสนอนี้ได้จากการวิจัย (หน้า 204), ในคัมภีร์คฤเวท (หน้า 205), กล่าวโดยย่อคือ รูปและนาม (รูปและนาม) (หน้า 208), และอุปถัมภ์รูป 24 (หน้า 208), การที่พุทธะประชา ... (หน้า 212)

ข้อความและคำศัพท์เฉพาะที่ยกมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ผู้วิจารณ์มองว่า แม้ไม่ทำให้สาระสำคัญโดยรวมสูญหายไป แต่ทำให้อรรถรสของบทความลดน้อยลงกว่าที่ควรจะเป็น

3. สรุป

บทความวิจัยนี้ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร TCI ฐาน 1 นั้นย่อมากกว่าระดับหนึ่งว่า มีคุณภาพและผ่านการพิจารณาทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบมาอย่างเป็นระบบ บทความนี้ จึงมีประโยชน์สำหรับผู้ต้องการศึกษามุมมองทางด้านพุทธปรัชญา กับความหลากหลายทางเพศที่ยังเป็นปัญหาในปัจจุบัน

บทความนี้ได้กล่าวถึงสาระสำคัญ 2 ประการคือ พระพุทธศาสนามองมนุษย์โดยความเท่าเทียมกันด้วยศักยภาพทางปัญญา เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การบรรลุธรรม และกระบวนการของพุทธปรัชญาเถรวาท ได้ก้าวข้ามหลากหลายทางเพศโดยอาศัยหลัก 3 ประการคือ 1) หลักกรรม 2) หลักไตรลักษณ์ 3) หลักปัญญา

หลักการทั้ง 3 ประการนี้ ถือเป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในยุคที่ต่างเรียกร้องสิทธิ และเสรีภาพแม้กระทั่งทางศาสนาเพื่อแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้น มีหลักคำสอนที่เข้ากันได้กับยุคสมัย และสามารถยืนหยัด ทำทายต่อการพิสูจน์เสมอ ข้อนี้ นับเป็นคุณูปการต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

กัญญภัค แมกกี. “ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”.

วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563): 214.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

ราชบัณฑิตยสถาน. การค้นหาคำศัพท์ทั่วไป: ทัศนะ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th/> [17 มีนาคม 2565].

สุรพศ ทวีศักดิ์. ปัญหาพุทธแบบศาสนาและพุทธแบบปรัชญา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2017/07/72499> [17 มีนาคม 2565].

- โสภณ พฤษภาณี. “พุทธปรัชญาเถรวาทในพระอภัยมณี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2539. หน้า 20.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. **คู่มืออภิปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2533
- Kanyapak Magee. **ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท**. *Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology*. 5 (5). 200–216. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/24128> [9 มีนาคม 2565].